

УДК 159.9.018: 378.147

Чусова Ольга Миколаївна

к. пед. н., доцент, ст. викладач

кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки,
Одеський національний економічний університет (Україна)

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ПСИХОЛОГА: ШЛЯХ ДО САМОВИЗНАЧЕННЯ

JEL classification: I210; J240

Професійне самовизначення особистості передбачає пошук індивідуального вибору майбутньої професійної діяльності, аналіз особистісних ресурсів та співвіднесення їх з вимогами професії, розуміння власних перспектив професійної кар'єри та визначення професійної автентичності. У результаті самовизначення формується професійна самоідентифікація, зосереджена на усвідомленні людиною своєї соціальної сутності у професійному вимірі.

Професійна самоідентифікація являє собою пошуки свого способу життєдіяльності як основи особистісного вибору в умовах кризи та екзистенційне єднання людини і професії [1]. Професійна самоідентифікація є механізмом професійної самосвідомості, що реалізується у засвоєнні функціональної професійної ролі та позиції, уявленні про основний зміст та особливості діяльності, ефективній інтеграції в певну професійну групу та постійному прагненні до професійної самоактуалізації. Зазначимо, що професійна ідентифікація одночасно є самоусвідомленням особистості в процесі набуття та реалізації професійної діяльності, і відповідно, результатом динамічного процесу становлення «Я-концепції» професіонала та втілюється у формі професійної ідентичності.

Професійну ідентичність розглядаємо як окремих компонент соціальної та рольової ідентичності, який передбачає усвідомлення своєї приналежності та відданості професійній спільноті, трансляцію її професійно значимих цінностей та переконань, що включає формування професійної самосвідомості та компетентності, вдосконалення професіоналізму у процесі професійної самодетермінації спеціаліста. Таким чином, професійна ідентичність – складне системне утворення, що одночасно являє професійне самосприйняття як складову особистісної персоналізації та результат особистісно-професійної зрілості, що формується під час фахової підготовки та засвоєння соціального досвіду.

Відповідно існує 4 стани професійної ідентичності: невизначена ідентичність (несформована приналежність до професійної групи та відсутність перспективи кар'єрного розвитку), дифузна (нав'язана ідентичність соціумом та наявне проектування подальшого професійного розвитку), мораторій ідентичності (процес пошуку власної професійної траєкторії самореалізації), досягнута ідентичність (сформована власна професійна позиція як результат усвідомленого самостійного вибору та постійного самовдосконалення) [2].

Посилаючись на наукові праці [1; 3], виокремимо такі форми професійної ідентичності психолога:

1. Перспективно-позитивна форма уособлює внутрішню цілісність особистості в гармонійному поєднанні образів «Я-реального», «Я-ідеального», «Я-професійного»; визначає позитивне сприйняття себе як фахівця, впевненість у професійних намірах, високий рівень мотивації психолога до самореалізації у вибраній спеціалізації; зумовлює самоідентифікацію з професійною роллю та статусом як підґрунтя для професійної самосвідомості. Але вищезазначена форма професійної ідентичності може сприяти формуванню ідеалістичного, надмірного очікування від себе як спеціаліста.

2. Перспективно-негативна форма виявляється у ототожненні особистості себе з фахівцем соціономічної сфери, але присутнє неусвідомлення власних реальних можливостей та професійних обмежень; виражається в узгодженості між уявленням про «Я» професійне та «Я» ідеальне, у відсутності гармонії з «Я-реальним», що стає передумовою когнітивної дезорієнтації, деформації процесу самоспостереження, зниження рівня самоконтролю та ефективності виконання професійних завдань; спричиняє невідповідність між професійними прагненнями та реальними індивідуальними

ресурсами особистості, несумісність між бажаними цілями професійного розвитку та фактичним рівнем особистісної підготовки, розрив між очікуваннями від професійної самореалізації та реальною здатністю досягати цих очікувань; зумовлює ризик виникнення неадекватної самооцінки, емоційного вигорання та внутрішньо-особистісного конфлікту.

3. Контрастно-позитивна форма – гармонійне співвідношення між реальним образом «Я» та професійним «Я», глибоке усвідомлення психологом значення своєї спеціалізації та професійних морально-ціннісних орієнтацій та установок професіонала, що свідчить про сформовану цілісну уяву особистості про себе як фахівця. Контрастно-позитивна форма професійної ідентичності психолога регламентує місце професійної ролі фахівця в системі його особистісних цінностей, інтегрує професійні знання та вміння у власний світогляд; викликає здатність адаптивно взаємодіяти з професійним середовищем, критично оцінювати й використовувати наявні ресурси, методи й засоби для досягнення ефективної реалізації у професійній діяльності; обумовлює здатність до саморефлексії, самооцінювання та особистісно-професійного зростання.

4. Контрастно-негативна форма виражається у дисгармонії між уявленням особистості про себе в реальному житті, її ідеальним «Я» та образом себе як фахівця, породжує глибоку внутрішню невідповідність і суперечливість між особистісними цінностями, професійними очікуваннями та фактичним досвідом у професійній сфері; формує відчуття невідповідності обраній професії, викликає внутрішнє незадоволення, зниження професійної мотивації, втрату зацікавленості до фахової діяльності, відчуття професійної кризи. Контрастно-негативна форма професійної ідентичності психолога призводить до емоційного виснаження, професійного вигорання, неадекватної самооцінки, переживання втрати сенсу професійної діяльності. Вищезазначене спонукає фахівця до переоцінки професійного досвіду з метою пошуку більш відповідної професійної реалізації в іншій спеціалізації або може стати передумовою для зміни професійної ідентичності чи переходу до іншої сфери діяльності [3].

Професійна ідентичність – мета, процес та результат соціалізації особистості в професійному середовищі, що має наступну структуру:

- настановчий компонент – професійна спрямованість, відношення до професії, актуальний рівень задоволеності професією та особливостей розгортання її потенціалу;
- когнітивний компонент – професійні компетенції, знання про галузь та її технологіко-методологічний аспект, про професійну спільноту та перспективи особистісного розвитку;
- рефлексивний компонент – самооцінка готовності, компетентності, професіоналізму та життєвої перспективи; усвідомлене знаходження сенсу праці та можливостей самореалізації, переживання професійного самоздійснення та затребуваності;
- поведінковий – вибір стилю та способів здійснення професійної діяльності, фахові уміння та навички, дотримання правил та норм спеціальності, професійна самореалізація та самотрансценденція.

Складність професійної діяльності психолога пов'язана з феноменом коактивації. Багатовекторність діяльності психолога передбачає виконання безліч ролей: помічника, консультанта, діагноста, терапевта, експерта, освітнього ментора, дослідника, мотиваційного наставника. Такий багатовекторний підхід вимагає від фахівця стійкої позитивної професійної ідентичності, високого рівня професійної компетентності, емоційної гнучкості та етичної свідомості, адже ефективне виконання різних ролей забезпечує якісну психологічну допомогу, сприяє цілісному розвитку особистості клієнта та підтримці його психічного благополуччя.

Професійна ідентичність психолога – інтегративне поняття, яке виявляє відношення особистості до професії, інтерес до її фахової спільноти та до свого професійного шляху. Сьогодні беззаперечним є розуміння вищезазначеної дефініції як результату професійної самосвідомості та прийняття групового членства, що реалізується в інструментальному самовизначенні та у стійкій професійно-ментальній позиції, прагненні до самореалізації та особистісно-професійному зростанні.

Література

1. Кокун О. М. *Всеукраїнське опитування «Твоя життєстійкість в умовах війни»* : препринт. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. 2022. 46 с.
2. Marcia J. E. Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1966. Vol. 3 (5). Pp. 551–558.
3. Вірна Ж. П. *Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога* : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 320 с.